
JONAS KLIMAVIČIUS

Lietuvių kalbos institutas

С. В. Гринев-Гриневич, В. П. Гринева, Л. П. Минкова,
Т. Г. Скопюк. УКАЗАТЕЛЬ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИХ
ДИССЕРТАЦИЙ. Справочное пособие
Белосток – Москва, 2006, 752 р.

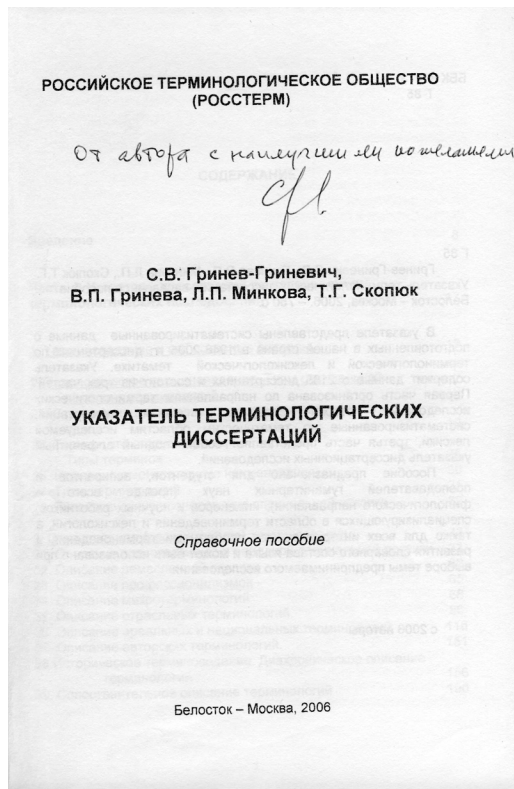
Ant stalo guli ir dažnai vartoma, žiūrima mielo kolegos prof. Sergejaus Griniovo-Griniewicziaus mūsų Terminologijos centrui autografuota knyga. Profesorius ir visi šios bibliografijos rengėjai, taip pat visi 1946–2005 m. 2165 disertacijų autoriai (kai kurie – dviejų) ir Rusijos terminologijos draugija (ROSSTERM) gali pagrįstai didžiuotis prieš pasaulį savo didžiuliu darbu (deja, knygų spauda mena sovietinio skurdo laiką...).

Įvado autorius Sergejus Griniovas-Griniewiczius kalba apie kompleksinę mokslo discipliną – terminologiją (sinonimiškai vartojama *терминология* ir hibridas *терминоведение*), šiuo laikotarpiu susiklosčiusią jos problematiką, mini per paskutinius 20 metų išsiskyrusias kryptis – gretinamąją, onomasiologinę, semasiologinę, tipologinę, funkcinę, istorinę, kognityviąją terminologiją, pagal dalyką – šakinę terminologiją, taip pat terminografiją. Autorius kelia reikalą sumuoti ir apibendrinti rezultatus – terminologijos ateitį lemia būtinybė eiti nuo aprašymų prie aiškinimų.

Tai diktavo ir bibliografijos sandarą.

I dalis yra sisteminė terminologijos krypčių bibliografija:

1. Terminologija ir jos pagrindiniai skyriai.
2. Tipologinė terminologija. Specialiosios leksikos ir terminijos tipai (prototerminai ir liaudinė specialioji leksika, amatininkystės leksika, profesionalizmai, mikroterminijos, arealinės ir tautinės terminijos, autorinės terminijos; istorinė terminologija ir diachroninis terminijos aprašymas; gretinamasis terminijų aprašymas).
3. Aprašomoji (deskriptyvioji) terminologija.

4. Semasiologinė terminologija.
5. Onomasiologinė terminologija. Terminų daryba.
6. Funkcinė terminologija.
7. Taikomoji terminologija. Terminologijos darbas.
8. Terminografija.
9. Kognityvioji terminologija.

II dalis – sisteminė terminijos sričių terminologijos bibliografija: pirmausia bendrųjų dalykų (specialioji leksika, terminai, mokslinė leksika, bendramokslinė leksika, technikos ir bendroji technikos leksika), paskui konkrečių mokslų – 8 sritys – 88 kryptys (paskutinė iš jų kalbotyros terminologija – 85 disertacijos).

III dalis – abėcėlinė.

Dar grįžkime prie S. Griniovo *Įvado*. Autorius teigia, kad mokslotyroje vienu iš pagrindinių mokslo srities raidos greičio ir plėtojimosi kryptimis rodiklių laikoma publikacijų skaičius ir jų tematika. Taigi publikacijų (visų) dinamika tokia (XX a. dešimtmečiais): IV – 11, V – 11, VI – 44, VII – 480, VIII – po 150–200 kasmet. Disertacijos S. Griniovo laikomos pagrindiniais

tyrimais pagal analizės išsamumą ir gilumą. Jų skaičiaus augimas išpūdingas: V – 6, VI – 64, VII – 226, VIII – 483, IX – 972, nors čia prasideda mažėjimas: X – 269, 2001–2005 m. – 147. Terminologijos disertacijos sudaro dešimtadalį kalbotyros disertacijų.

2165 disertacijos – tai Rusijos (ir buv. SSRS) terminologijos aruodas. Jame – ir A. Balašaičio (1961), K. Gaivenio (1969), A. Kaulakienės (1983), S. Keinio (1968) disertacijos. Yra ir daugiau lietuvių kalbininkų darbų: A. Sabaliausko (pateikti klaidingi inicialai – И. И.) *Происхождение названий сельскохозяйственных растений в балтских языках* (1958), J. Karaciejaus *История социальных терминов литовского языка* (1987), R. Žukaitės-Buivydienės *Термины брачного родства в литовском языке* (1992), taip pat A. Radzevičiūtės *Дендронимы и производные от них образования в балтских языках (Принципы номинации)* (Kaunas, 1988), D. Eigirdienės *Литовская народная текстильная терминология* (Vilnius, 1989). Pastarųjų dviejų disertacijų nėra literatūros rodyklėje *Lietuvių kalbotyra*. Nėra ir Z. Bareikytės *Устойчивость словосочетаний в научной речи* (Maskva, 1982), L. Jurevičiūtės *Процесс интернационализации научно-технической терминологии в условиях развития русского двуязычия* (Maskva, 1992). Prie anglistikos priklauso R. Jasudavičiūtės *Историческое исследование словообразовательных гнезд слов (на материале имён существительных, обозначающих части дерева в английском языке)* (Leningradas, 1979). Su lituanistika tikrai siejasi Z. Daunienės disertacija *Торговая лексика в белорусской деловой письменности в 15–нач. 17 вв.* (Vilnius, 1965) ir R. Dailidėno *Литuanизмы в старобелорусской деловой письменности* (Minskas, 1989), bet minėtoje rodyklėje jų irgi nėra. Z. Babickienės disertacija *Регулярная полисемия в русской и литовской лексикографии* (Leningradas, 1983) nėra terminologijos darbas. Prie lituanistikos iš dalies priklauso L. Nevskajos disertacija *Балтийская географическая терминология в сопоставлении со славянской* (Москва, 1973), o rodyklėje nefiksuota. E. Telešo (Э. Ю. Тяляшос) disertacija *Исследование и реализация концептуальной модели предметной области для поддержки человеко-машинного диалога* (Kaunas, 1983) prie humanitarinių mokslų nepriklauso.

* * *

Atmetus lituanistikos, taip pat visų buvusių SSRS ir esamų Rusijos tautų, užsienio kalbų terminologijos disertacijas, rusų dalis liktų didžiausia. Nežinia, kaip lietuvių terminologija atrodytų prieš, sakykim, kazachų ar net turkmėnų terminologiją. Kaip prieš rusų – nereikia nė sakyti... Diser-

tacijomis – be liaudies terminijos – pasiekusi tik abiejų rankų pirštų skaičių (žr. A. Rimkutė. Lietuvių terminologijos disertacijos. – *Terminologija* 14, 179–187). 1949–1989 m. apgintos 141 filol. m. kandidato ir 22 daktaro disertacijos (Aukštasis mokslas. Informacinis biuletenis, Nr. 4. Lietuvos kalbininkų, literatūrologų ir tautosakininkų disertacijos (1949–1989), Vilnius, 1991) – taigi iš viso 163 (o terminologijos tuo laiku – 4). Tiek gerai, kad buvome, o po pertraukos vėl galime būti – tiesiogiai ar netiesiogiai – mokiniai, o mūsų žurnale – ir kolegos. Nereikia įsistoti į pesimizmą, bet turim gerai įvertinti padėtį.

Mūsų apimama problematika yra siauroka. Bet turim apsiginti nuo terminologijos profanų vertinimų ir karštakošiško vadybiško strategavimo. Kai mokslo biurokratai (pasirėmę ekspertizėmis!..) rašo, kad *Terminologija* yra *praktikos žurnalas*, o paprašius pagrįsti – kad *siaurai specializuotas, turi aiškų taikomąjį (kalbos praktikos) pobūdį*, tai turim pasakyti, kad jie nežino, ką daro – žurnale (ir Terminologijos centre) šių dalykų iš viso labai maža – jie dabar telkiasi Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisijos veikloje (nors be Terminologijos centro darbuotojų dalyvavimo ta veikla šlubuotų abiem kojom, ypač teorine lingvistine).

Patikėję savo galia raginimais staigiai už plaukų ištraukti lietuvių terminologiją į aukščiausią lygį imantis gryniosios teorijos kūrimo, nežinia kodėl mano, kad tai geriausia daryti maršu iš Rytų į Vakarus. Beje, S. Griniovo duomenimis, terminologijos ir istorinės leksikologijos disertacijų ten 100 kartų mažiau... Moksle apskritai nėra tokios takoskyros, juoba šuoliais pakeitę kryptį netapsime europiniu terminologijos centru. Lietuvių terminologijos teoriją po Jono Jablonskio (lingvistinę, žinomą iš negausių teiginių ir iš praktinio įgyvendinimo) ir Stasio Šalkauskio (daugiau bendrąją, iš dalies loginę) nuosekliau, bet su pertrūkiais kūrė tik Kazimieras Gaivenis, iš dalies kūrė, daugiau mokė Stasys Keinys. Dabar pauzė, dar gerai, kad mūsų tiriamieji darbai, nors neapakaišyti mokslingumo plunksnomis, bet turi neblogą teorinį pamušalą (iš paviršiaus jo nematyti, bet yra). Tačiau tikrai reikia rengti bent vieną platesnio masto gryną teoretiką, iš kurio būtų galima laukti monografijos ar pradžia bent vadovėlio arba kuris galėtų telkti grupę kolektyvinei monografijai. Tam reikia pirmiausia įsisavinti tai, kas sukurta ir išlaikę laiko bandymą. Čia reikia įsisąmoninti: rusų terminologai labai daug ką išplėtoję epopėjiškai, bet jei mes taip darytume, mūsų, kelių terminologų kalbininkų, pajėgų užtektų mažai daliai problematikos. Nesidrovėkime perimti, svarbiausia – mokėkime tai nuodugnai, rūpestingai,

bet kumuliatyviai, sistemiškai padaryti. Aktualumas ir perspektyvumas mus čia turėtų vesti.

Kalbą apie lietuvių lingvistinės terminologijos kryptis reikia pradėti nuo pasiektų (ir nepasiektų) rezultatų. Pirmiausia reikia dar geriau susistygauti mūsų daugiausia kultivuojamą aprašomąją onomasiologinę terminologiją. Būtina ryžtingai šalinti vieną negerą perkrypį – ne tai, kad ši kryptis per daug darybiška, bet tai, kad terminizacijos būdu sukurtų terminų darybinė analizė iškreipia terminijos kūrimo vaizdą. Redaktorius plunksna vienu gaistu šito nepašalins, reikia bendros nuostatos: darybos analizė – naujadarams, vertiniams. Iš kitų krypčių turim tik pačius būtiniausius papildus, reikalingus pagrindinei kryptčiai ir jai paremti (didžiausias, turintis ir dar žadantis disertacinių rezultatų – istorinė terminologija), arba įvairių pradmenų, kurių plėtotė ir ateitis dar visai neaiški.

Vieno labai svarbaus aiškumo reikia būtinai ir greitai: kiek trūksta, kad terminologijos disertacijos ir terminologų skaičius sudarytų dešimtadalį kalbotyros, ir kada sudarys.

Gauta 2006-12-04

Jonas Klimavičius
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT - 10308
E. paštas terminologai@lki.lt